

Kar je v tebi in okolo tebe  
 V teku let viharjih se godilo,  
 V knjigi pesmij se je ohranilo,  
 V nji odkril si jasno svetu — sebe!  
 In mi slušamo te srčne glase:  
 Zdaj veseli so in zdaj resnobni,  
 Časih blaženstvo iz njih zasije,  
 Časih govoré o sili zlobni . . .  
 In takó v sedanje resne čase  
 Govor se oglašá — poezije!  
 Vidiš? . . . V koči sredi cvètnih léh  
 Devi je družnica tvoja knjiga:  
 Bere, in britkost ji prsi dviga,  
 In na lici ziblje se nasméh.  
 Družbi zbrani v dómu svètlem, čuj,  
 V srca vroča pesem tvoja sega,  
 In v nebó se potlej glas razlega:  
 „Ljubljénca nam pevca Bog varúj!“  
 Spremljaj ta ljubezen te povsodi,  
 Srečen, blažen in poslavljen bodi!

Dôbo vidim pred seboj povšečno:  
 V tvoj spomin praznuje časten god  
 Bratov zložnih pomlajeni rod,  
 Ki si mater mu oslavlil srečno.  
 In jednako kot ob uri tej  
 Širi glas se zdušen preko mej:  
 V délih svojih žível sám boš večno! . . . E. Gangl.

## Deželna učiteljska konferencija v Gorici.

(Dalje.)

Isto, kar slovenski, je povedal tudi v italijanskem jeziku, le oblika je nekoliko različna, naposled pride na nadaljevalne tečaje in pravi, da se je konečno tudi tukaj uvelo verstvo kot učni predmet, ker vera je jedina trdna podlaga pravi morali:

Potem nadaljuje:

A glej! Tu se vzdigne cela vrsta novotarjev na polju pedagogike, ki trdi, da morala je odvisna od vsakoršne vere; da ni res, da se povzdigne pravnost pri mladini, ako se uvede v šolah verstvo kot učni predmet: da je treba tedaj opirati reformo pedagogike edino le na če-

ščenje razuma, in da je treba izključiti vsakršno avtoriteto in vsakršno pozitivno vero in učiti svetno moralo. Ali so take trditve resnične, ali so napačne, to vprašanje je velikanske važnosti. Dolžnost nam je tedaj, da je povsem vestno in natančno pretresujemo.

Ali predno se začnemo baviti s toli važnim vprašanjem, moramo vedeti, kajti drugače tavamo po temoti, kaj nam pomeni „svetna morala“. Odgovor temu vprašanju imamo pripravljen: svetna morala je skupnost načel ali pravil, lastnih vsem ljudem vseh časov in vseh ver, katera naj vodijo človeka v njegovem dejanju, z namenom, da se varuje slabega in da dela dobro.

Sedaj ko imamo pojem svetne morale, pogledjmo njeno vrednost in prepričajmo se, ali obstane pred kritiko, to je, ali more biti podlaga neizpodbitnim pravilom, ki naj vodijo medsebojno življenje ljudi, ali more vzbuditi in utrditi нравstveni čut v mladini.

Zgodovina nas uči, da vsi narodi so čutili potrebo po veri, v kateri se časti neko najvišje bitje, in da vsled vere so se čutili vezane na moralo.

Kaj pravi o tem Seneca?

Omnibus insita de Diis opinio est, nec ulla gens usquam est adeo extra leges moresque proiecta, ut non aliquos deos esse credat. In Plutarh pravi:

„Potuj po celem svetu: najdeš mogoče mesta brez obzidja, brez dobro zidanih hiš, brez denarja, brez telovadnic, brez gledališč, ali ne brez svetišč, brez žrtev“. -- To potrjuje tudi Ciceron, to spričujejo tudi razmere sedanjih narodov. Dokazano je tedaj, da pri vsih narodih sta čiščenje božanstva in vera del morale.

Naj se ne ugovarja s Petronijem: „Primos in orbe deos fecit timor“, kajti neumevno bi bilo, kako bi se mogel človek, ako bi mu ne bil prirojen verski čut, povzdigniti od materijalnih do duševnih stvari.

Da so pa tudi izobraženi in omikani jedini v tem, da je dolžnost izkazovati božanstvu čast potem bogočastja, to dokazujejo jeziki vsih narodov, njihovi slovarji, v katerih dobimo besede, ki se nanašajo na verske reči.

Vse to dokazuje, da je globoko vtisnjen v človeški naravi čut o potrebi vere, in vsaka mogoča razlika gledé oblike ga ne more izbrisati.

Iz tega se jasno razvidi, da filozofi so v nasprotju s splošnim mnenjem narodov, ako uče, naj se vera opusti in naj se prezira vsaka odvisnost od Boga. Sicer pa niso niti sami edini v svojih trditvah.

Seneca piše: *Mentiuntur, qui dicunt, se non sentire esse Deum; nam etsi adfument interdum, noctu et soli tamen dubitant.*

In Didérot je rekel nekemu znancu, ki je trdil, da vé za gotovo, da razven tega življenja ni drugega: „Jako dvomim, ali ti to veš“. Voltaire sam je izjavil nekemu brezvercu, ki je trdil, da je dokazal resnično bogotajstvo: „Srečni vi, jaz nisem prišel do tega“. Lahko bi navajal izreke Rousseau-a, Cabanis-a, Schoppenhauerja, Schelling-a in drugih, a bojim se, dolgočasiti častiti zbor.

Samo jeden izrek Goethejev naj tu navedem, ki ga je zapisal v vedrem trenutku svojih dvomov, v pismu na svètnika Schlösserja: „Značaji, ki bi zaslužili naše globoko spoštovanje, postali so redki. Visoko moremo ceniti samo one, ki ne iščejo samih sebe. Priznati moram, da sem našel take značaje samo tam, kjer sem našel življenje urejeno po verskih načelih, kjer sem našel vero, ki je imela nerazrušljivo podlago, vero, ki je slonela skoro sama na sebi, vero, ki ni bila odvisna od časa, ni od njegovega duha, ni od njegove vede“.

Iz tega, kar smo slišali, je tedaj jasno, da tudi filozofi niso jedini v načelu, ali moremo imeti vero, katera je po soglasnem mnenju narodov venderle del morale, in da v tem niso bili jedini v naslednjih dobah svojega življenja.

Iz tega se dá sklepati, da splošnost načela, o katerem trdé, oni da živi v obči zavesti gledé na moralo, izpodbijajo njihovi lastni nauki.

Pa poglejmo, ali je res, da v človeškem rodu je mnenje soglasno gledé na ostali del nravstvenih načel.

Nikdo ne bode tajil, da vsi ljudjé so vedno priznavali resnico, da nektera djanja so nravstveno dobra, in druga da so nravstveno slaba. Ali kakor je res, da sodba narodov je jednaka gledé na nekatere splošne nauke morale, prav tako je tudi resnično, da se cenijo ti nauki v posamičnih slučajih na najrazličnejše načine in da se dela tisoč in tisoč izjem.

To nam potrjuje zgodovina, ki pripoveduje o grozovitostih, o igrah gladjatorjev, o poligamiji in o drugih ostudnostih, o katerih je bolje, da molčimo.

A tu ostanejo filozofi in pravijo: Dobro, tako je bilo. A take grozovitosti značijo samo posamezne dobe v razvitku omike, in sme se trditi, da prav ideja o najvišjem bitju, ideja božanstva, je uzrok neštevilnim vražam, neštevilnim zlorabam in neštevilnim ostudnostim.

Kakoršna je bila ideja o božanstvu, takošni so bili tudi društveni odnošaji. Vsi uravnatelji in novotarji družbe so skušali v prid morali ustvariti idejo božanstva kolikor mogoče čisto, kajti ona je vplivala na nravnost ravno po čutu spoštovanja in vsled češčenja, ki se mu je izkazovalo. In kako je treba vzeti krščanskega Boga s stališča sedanjega razvitka človeškega mišljenja? Vsakdo si ga predstavlja po svoji duševni zmožnosti. Vsled napredovanja omike se je pa prišlo vedno bolj do spoznanja, do lastnosti, da popolnost božanstva je čisto

slučajna, in sedanja omika je končno dognala, da jedino le razum, brez ozira na božanstvo, sodi o pravem in krivem, o dobrem in slabem; razum daje zakon, po katerem se mora človek ravnati pri svojih dejanjih, razum zadošča, da zagotovi blagostanje posameznikom in narodom. Vsa morala bi se lahko združila v naslednji stavek: spoštuj samega sebe in osebno dostojnost svojega bližnjega.

Pred vsem bodi mi dovoljeno tu opomniti, da je zgodovinsko napačno, da bi bili našli moderni filozofi geslo „spoštuj človeka, njegovo čast in dostojnost“. Zapoved spoštovanja človeške časti je že veljala v začetku krščanstva, kajti naš gospod Jezus Kristus je priporočeval: „Ljubi svojega bližnjega, kakor samega sebe“. In sv. Ivan Evangelist je učil: „Ljubimo se med seboj!“ in celi svet spričuje lahko, da ta zapoved je bila skozi 18 stoletij vir neusahljive ljubezni.

A poglejmo, ali so si ti filozofi jedini glede morale; ali so njihovi nauki sposobni, da uplivajo uspešno na uravstveno odgojo mladine, da branijo osebno dostojanstvo in mirno medsebojno življenje ljudij?

Ti novotarji, ki zastopajo te nove idejale, se cepijo v dve glavni vrsti. Eni so takozvani pozitivisti, drugi pa racijonalisti. Eni in drugi pa pridejo po različnih potih do istega neplodnega konca, do neodvisne ali svetne morale. Prvi smatrajo vir človeškemu znanju in vsaki gotovosti edino to, kar skusimo in izvemo po svojih čutih.

Pozitivisti soglasno kličejo, da proste volje ni, in da kdor misli, da je, sam sebe vara. Dejanja, pravi Spencer, jeden najznamenitejših privrženecv te šole, dejanja se zdè, kakor bi ne bila podvržena nobeni sili po kakem posebnem pravilu, in misli se, da je določa neki nepoznan in neodvisen vzrok, kateri mi imenujemo volja. Ali se ve da, to navidezno določanje je iluzija, ki nastane vsled komplikacije bioloških sil, ki delujejo.

Tedaj je jasno, da, ako vsa naša dejanja so učinek materije, ne moremo več govoriti o prostosti, in ker so edino le prosta dejanja predmet morali, pozitivizem uniči predmet morale in izključuje vzvišeni princip osebne človeške dostojnosti.

Ali so si pa edini glede principa morale? Mi trdimo, da, ako se vsprejmejo nauki pozitivizma, je nemogoče, ustvariti pravilo stvarne nepremenljive in vesoljne morale. Vse, kar spada v krog sensitive skušnje, ne more biti drugače nego konkretno, materialno, določeno, slučajno.

In slednjič, kakoršno je znanje človeka, take so tudi njegove težnje, tak je konec, kateremu je namenjena človeška narava. Ako tedaj znanje človeško ne more segati čez čutne predmete, morejo biti predmet človeškim težnjam, zadnja svrha — človeški naravi, samo čutne dobrote, tedaj omejene, določene po času in kraju, in premenljive.

Naravna posledica temu pa je, da se poštenost in hudobnost človeških dejanj sodi po tem, ali se bolj ali manj ujemajo s čutnimi dobrotami, katere so pa omejene, minljive, določene po času in kraju. Pozitivisti tedaj ne morejo postaviti obče veljavnega principa morale.

In res, nekateri, kakor n. pr. Stuart Mill, smatrajo podlagi morale korist, ali princip največje sreče; pravijo, da djanja so dobra v razmeri s srečo, katero ponujajo, in da sreča sama se mora želeť kot svrha. Ali vsakdo vidi, da princip morale, ki je izrečen v tem pravilu, ni objektivni, ni nepremeljiv, ni vesoljen. Ni objektivni, kajti težko najdemo kaj bolj subjektivnega, kakor zabava, ako jo smatraš kot najvišje pravilo. Ni nepomenljivo, ker menjuje po značaju, nadarjenosti, starosti, odgoji, navadi, kraju in času.

Carrau pravi: Treba je priznati, nič ni bolj različnega, kakor pojem največje sreče, ter dostavlja: Ne samo vsaka starost in vsak narod ima posebne nazore gledé na srečo, ampak ne dobiš niti dveh oseb, ki bi o tem enako mislile; da, niti jednega človeka ne dobiš, ki bi v dveh različnih dobah svojega življenja o tem enako mislil.

Tako pravilo tedaj ni splošno in ne obsega niti od daleč vsa krepostna dejanja.

Po tem pravilu bi ne bilo nraavstveno dobro nobeno dejanje, s katerim skrbi človek za dobro drugih ljudi. Po teh naukih bi bil na pr. oče Damijan, ki je šel med gobove v Molokoj, da jim streže in jih tolaži, in je nazadnje sam obolel in umrl, pravi bedak.

Po Spencer-ju se dá izraziti princip morale takole: Dejanje je dobro, kolikor pomore do svrhe.

Princip bi bil dobro izražen, ako bi se ne stavila svrha v zemeljsko srečo in v popolnjenje človeškega rodu. Dalje bi se smelo vprašati, ali postavlja kot vodilo morale samo srečo človeškega rodu, ali samo zasebno srečo posameznika, ali pa obe. Ako obé, je to nemogoče, kajti pogostoma pride posameznik v položaj, da mu je žrtvovati lastno zemeljsko srečo, ali pa odpovedati se skrbi za srečo človeškega rodu. Ako se postavi kot vodilo morale zasebna sreča, se pride do nesmisli, kakersne se nahajajo v naukih Milla Stuarta. Ako pa je vodilo edino le korist in sreča človeškega rodu, poniža se človek na podlo orodje in izgubi popolnoma svojo dostojnost.

Pa filozofijo pozitivistov uničuje tudi moralna obveznost, kajti moralna obveznost in fizična sila se izključujeta.

Naj dela človek, kar hoče, po naukih pozitivistov mora se udati vedno le zakonom narave, katerim se snov ne more ustavljati. Tedaj ni nikakega razloga, zakaj bi delal dobro in se varoval slabega. Tedaj se nam ni treba čuditi, da pozitivistični filozofi so navajeni gledati vsa največja zlodejstva s popolno ravnodušnostjo.

Tedaj je res, da pozitivizem uničuje popolnoma moralni red, ker zanikuje subjekt, pravilo in obveznost.

Omenili smo, kakó skušajo pozitivisti zaman raztolmačiti moralno obveznost.

Radi tega se tudi ni čuditi, ako je bilo brati v nekem nemškem leposlovnem listu, da po današnji vedi se ne dá več zagovarjati deset božjih zapovedij.

Vera v Boga je znak nižje stopinje omike, in prva zapoved, tako pravi ta list, ima se glasiti v bodoče: Služi človekoljubnosti, druga in tretja zapoved se morate odpraviti. Četrta zapoved ni opravičena, ker se ne more nikogar siliti k ljubezni, peta zapoved se mora bolj odločno naglašati, šesta bi se morala glasiti precej drugače; sedma in osma bi se morale natančneje določiti z ozirom na današnje razmere omike.

Pravimo, da temu se ni čuditi; saj je naravno, da kdor nima vere, si prikroja moralo, kakor mu boljše kaže, in bilo bi prav čudovito, ako bi ohranil čednost brez vere, katera edina je sposobna, vdihniti mu čednost.

(Dalje prih.)

„S“.

## Misli o ponavljalni šoli.

**P**onavljalna šola je popolnoma odveč, slišiš prepogosto. To sodbo izrekajo tu in tam tudi omikanci. Stvar je vsekako vredna, da izrazimo nekatere misli o ponavljalni šoli. Na podlagi starega, zdravega pedagogičnega načela, da je ponavljatev duša vsega pouka, in pa z ozirom na šolsko obiskovanje in njega olajšave so osnovali leta 1874. omenjene šole. Seveda je bila druga točka v očeh postavodajalca važnejša od prve, ker so vpeljane po deželi in sicer tam, kjer kmet-sko prebivalstvo največ zaradi ubožnosti lastnih delalnih močij potrebuje, to je svoje otroke k delu sili. Zdrav, krepak 13, 14 leten deček, telesno močno razvita deklica jednake starosti, sta gotovo za kmetovalca kaj izdatna podpora. Ni se tedaj čuditi, da v deželah, kjer je določena osemletna hoja v šolo, pogosto izražajo željo, da naj bi se le tā skrčila na šestletno dolžnost. Pri nas pa tudi naleti na ljudi, ki pravijo, moj otrok že zadosti ume, bere dobro, lepo piše in računiti zna tudi dovolj za njegove potrebe; čemu pa naj hodi še v šolo? Najdejo se tudi taki, ki pravijo, moj otrok se v 6 letih (?) nič ni naučil, se tudi v ponavljalni šoli nič ne bode. Takim ljudem ne moreš dati družega prepričanja; še tako dobro, jedrnato govorjenje bi bilo brezuspešno. Da se tako in jednako besediči, izvira največ od tod, ker ljudem še veliko, veliko manjka do pravega pojma o ljudskem šolstvu, o šolskem pouku sploh. Oni mislijo, otroci se uče molitvice, se uče brati, pisati, računiti in -- po besedah nekaterih olikancev (?) -- dru-